

1. Typologický přístup k jazyku

1.1. Co zajímá typologii?

- typologie vs. genealogická klasifikace
 - typologie vs. areálová („geografická“) klasifikace
- a. HUALLAGA KEČUÁNŠTINA (kečuánský)
qanyan aywa-sha-yki-ta musyā
 včera jít-COMP:TR-2-OBJ vědět.1
- b. STANDARDNÍ ANGLIČTINA (IE, germánský)
I know [that] you left yesterday
 já vědět [COMP] 2 nechat.PT-PT „předchozí“-den
- c. ZÁPADOSLOVENSKÁ ROMŠTINA (IE, indoiránský)
džan-av hoj tajsa ge-l'-al
 vědět-1SG COMP:F včera/zítřejít-PFV-2SG.PFV
 < mad'. < řeč.
- d. OBECNÁ ČEŠTINA (IE, slovanský)
vi-m že s-i včera vode-še-l
 vědět-1SG COMP:F AUX.PS-2SG včera AKT-jít.PT-PTC(-M.SG)

1.2. Typologie a nauka o univerzáliích

- lingvistická disciplína: jazyková n. lingvistická typologie
- obecný cíl: poznat podstatu přirozeného lidského jazyka (= lidského jazykového potenciálu)
- obecná metodologie: popis a vysvětlení KOVARIACE jazykových struktur, tj. popis a vysvětlení *empirických* souvislostí mezi *logicky nezávislými* jazykovými strukturami

Komplementární perspektivy

- a) vlastní typologie zkoumá strukturální *odlišnosti* mezi jazyky, na základě těchto odlišností klasifikuje jazyky do TYPŮ
- b) tzv. nauka o univerzáliích zkoumá strukturální *shody* mezi jazyky, zjišťuje jazykové UNIVERZÁLIE (= vlastnosti společné všem jazykům)
- zdánlivě protichůdné, ale konceptuálně a metodologicky neoddelitelné perspektivy
- obě součástí typologie v širším smyslu

VLASTNÍ TYPOLOGIE	NAUKA O UNIVERZÁLIÍCH
odlišnosti mezi jazyky	shody mezi jazyky
emp. možné, ale nikoli nutné vlastnosti jazyka: a) preferované b) dispreferované	a) emp. nutné vlastnosti jazyka (= pozitivní univerzálie) b) emp. nemožné vlastnosti jazyka (= negativní univerzálie)
variabilita jazyka a její zákonitosti	meze variability jazyka
více/méně pravděpodobné jazyky	možné/nemožné jazyky

- typologie dodává „materiál“ pro formulaci univerzálií
- pokud všechny jazyky spadají do jediného z několika logicky možných typů, jde o univerzálii¹

Příklad 1

- Parametr typologie: přítomnost SAMOHLÁSEK
- Logické (= logicky možné) typy jazyků: A. jazyky se samohláskami, B. jazyky bez samohlásek
- Doložené (= empiricky možné) typy jazyků: pouze A

¹ Přesněji o *absolutní univerzálii* (← 3. lekce).

- Univerzálie: všechny jazyky mají samohlásky, přítomnost samohlásek je nutnou vlastností jazyka
- Úkol typologie: proč mají všechny jazyky samohlásky?

Příklad 2

- Parametr typologie: přítomnost BILABIÁLNÍCH LATERÁL
- Logické typy jazyků: A. jazyky s bilabiálními laterály, B. jazyky bez bilabiálních laterál
- Doložené typy jazyků: pouze B
- Univerzálie: žádný jazyk nemá bilabiální laterály, přítomnost bilabiálních laterál je nemožnou vlastností jazyka
- Úkol typologie: proč nemá žádný jazyk bilabiální laterály?

Příklad 3

- Parametr typologie: přítomnost MLASKAVEK
- Logické typy jazyků: A. jazyky s mlaskavkami, B. jazyky bez mlaskavek
- Doložené typy jazyků: A i B, ale jazyky typu A jsou velmi řídké
- Univerzálie: –
- Úkol typologie: proč jsou jazyky s mlaskavkami tak řídké; je přítomnost mlaskavek dispreferována v lidském jazykovém potenciálu; pokud ano, proč?

1.3. Fáze typologického výzkumu

- A. SELEKCE = identifikace a výběr typologického parametru
- B. KLASIFIKACE = a) identifikace logicky možných strukturních typů konstrukcí a b) klasifikace doložených konstrukcí (potažmo jazyků) s ohledem na tyto typy; vlastní „typologie“ určitého jevu
- C. GENERALIZACE = formulace empirických zobecnění
- D. EXPLANACE = vysvětlení, hledání motivací pro zjištěné generalizace
- A, B, C (☛ 3. lekce), D (☛ 14. lekce)

1.4. Koncepty jazykového typu

A. Typ individualizující

- klasická typologie 19. století
 - F. von Schlegel: afixální (= aglutinativní) a flektivní
 - A. von Schlegel: + nestrukturovaný (= izolační)
 - W. von Humboldt: + inkorporativní
- typ je determinován tzv. vnitřní formou jazyka, která je spojena s „mentalitou“ jeho mluvčích, „duchem národa“ apod.
- protože jazyk nemůže mít více vnitřních forem, jsou jazyky typologizovány na základě jediného parametru, tzv. morfologického typu²
- typologie tedy klasifikuje celé jazyky, je holistická (= celostní)
- a každý jazyk náleží k jedinému typu, jednotlivé typy jsou komplementární

Příklad

- čeština je jazyk flektivní

B. Typ generalizující

- E. Sapir, J. Greenberg, současná „mainstreamová“ typologie
- typologie klasifikuje jednotlivé jazykové jevy, nikoli celé jazyky
- jazyk tedy náleží k tolika typům, kolik typologických parametrů zkoumáme
- každý parametr konstituuje logicky nezávislou parciální (= částecnou) typologii
- typy různých parciálních typologií nejsou nutně komplementární

² Ačkoliv z dnešního hlediska jde o soubor parametrů.

Příklad

- čeština je podle parametru
- a) přítomnost mlaskavek: jazykem *bez mlaskavek*;
- b) počet hodnot morfologické kategorie pádu: jazykem *se 7 pády*;
- d) sled adpozice a jejího objektu: jazykem *prepozicionálním*;
- e) lexikální rozlišení ženských sourozenců rodičů podle pohlaví rodiče: jazykem bez tohoto rozlišení (srov. *teta* „sestra matky“ i „sestra otce“);
- atd. atd.

C. Tzv. konstrukt

- V. Skalička, P. Sgall aj.
- jednotlivé jazyky nemůžou *náležet* k určitému typu, nýbrž jsou kombinací několika ideálních typů (tzv. konstruktů), s příp. převahou některého z nich
- typologie tedy jednotlivé jazyky neklasifikuje, nýbrž popisuje jejich typovou kompozici

Příklad

- v češtině dominuje flektivní typ, který se projevuje v těch a těch jazykových jevech (např. v kumulaci významů v gramatických morfémech)
- v menší míře se v češtině projevují vlastnosti typu aglutinačního, analytického, introflektivního a polysyntetického (v těch a těch jazykových jevech)

Je holistická typologie možná?

- holistická typologie \neq suma parciálních typologií
- absolutně holistická typologie se ukázala jako nemožná
- deklarovaný holismus individualizující a konstruktové typologie je empiricky a metodologicky neudržitelný (☛ lekce 7)
- je třeba vyjít z konceptu generalizujícího typu a jednotlivé parciální typologie hierarchizovat podle jejich prediktivní síly

- prediktivní síla parametru = míra, v jaké určitý parametr (empiricky) implikuje hodnoty dalších (logicky nezávislých) parametrů

1.5. Princip uniformitarianismu

- = podstata lidského jazyka se (od určitého bodu v čase) evolučně nemění: lidské jazyky minulosti a budoucnosti nejsou kvalitativně odlišné od současných
- předpoklad, který není logicky nutný
- předpoklad, který není empiricky verifikovatelný
- ale: nebyly nalezeny strukturální rysy, které by korelovaly s „civilizačním“ (technologickým aj.) vývojem společnosti (Comrie 1981)
- základní předpoklad výzkumu jazyka jako homogenního jevu: nebudujeme zvláštní teorie pro jednotlivé jazyky (Maddieson 1999), poskytuje rámec pro produktivní typologický výzkum

ÚKOL I.

1. přečtěte si *Croft 2003, s. 1-19, odd. 1.1-1.4*
<http://assets.cambridge.org/052180/8847/sample/0521808847ws.pdf>
2. sepište resumé *odd. 1.2: Typology, universals, and generative grammar*

Literatura: úvody do typologie

- Comrie, Bernard. 1981, 1989². *Language universals and linguistic typology: Syntax and morphology*. Oxford: Blackwell.
- Croft, William. 1990, 2003². *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Givón, Talmy. 1984, 1990. *Syntax: A functional-typological introduction*, Vol. 1, 2. Amsterdam: Benjamins.
- Mallinson, Graham & Barry J. Blake. 1981. *Language typology: Cross-linguistic studies in syntax*. Amsterdam: North-Holland.
- Payne, Thomas E. 1997. *Describing morphosyntax: A guide for field linguists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Song, Jae Jung. 2001. *Linguistic typology: Morphology and syntax*. Harlow/London: Pearson Education.
- Whaley, Lindsay J. 1997. *Introduction to typology*. London: Sage.